

Groźby i obietnice. Polityka zaborców wobec ziem polskich

Bibliografia:

- Źródło: *Ignacy Józef Kraszewski, Program Polski z 1872 r. Myśli o zadaniu narodowym*, [w:] *W stronę Odry i Bałtyku. Wybór źródeł (1795-1950)*, t. 1, red. Wojciech Wrzesiński, Wrocław 1990.
- Źródło: *Bohdan Cywiński, Edukacja niepokornych*, [w:] *Pięćdziesięciolecie odzyskania niepodległości, Wybór tekstów, Znak, nr 173-174*, „Znak” Kraków 1968, nr 173-174, s. 1433.
- Źródło: *Roman Dmowski, Ze studiów nad szkołą rosyjską w Polsce w drugiej połowie XIX w.*, „Przegląd Wszechpolski” 1895, nr 17, [w:] *Polska w latach 1864-1918. Wybór tekstów źródłowych do nauczania historii*, oprac. A. Galos, Warszawa 1987, s. 17–18.

Rusyfikacja i germanizacja, przeczytaj co oznaczały dla polskiej ludności.

Wprowadzenie

[Józef Ignacy Kraszewski](#) w setną rocznicę I rozbioru Polski:

” Ignacy Józef Kraszewski

Program Polski z 1872 r. Myśli o zadaniu narodowym

W ciągu wieku wszystkie porywy gwałtowne o odzyskanie niepodległości, porywy jednego słabego przeciwko trzem skojarzonym a silnym z idealnymi rachuby na pomoc obcą – odebrały nam siły i wycieńczyły ostatecznie. Wypadki 1863 roku nie tylko wyzuły nas z praw posiadania i własności w zaborze rosyjskim, ale z praw ludzkich, z prawa pospolitego; nie tylko wzmożyły prześladowanie do rozmiarów bezprzykładnych – bo je

rozciągnęły do wiary, sumienia, języka, narodowości i obyczaju – ale, co gorzej, wytworzyły w łonie nas samych znaczne stronnictwo zwątpienia, niewiary w przyszłość – zwolenników samobójstwa. Kwestia polska dla wielu ogranicza się tym, nie, jak żyć i wyżyć, ale w jaki sposób umierać i przez kogo być mamy pożarci [...].

Gdy stosunek z Rosją, z natury obu czynników, jest **prowizoryjny** i wyczekujący – z Niemcami stanowczo się przedstawia jako walka o życie i śmierć. Tu nie ma i być nie może o żadnym przymierzu [...]. Zbrojniej więc tu należy stać, niż gdzie indziej, bo noc i dzień trwa bitwa, a nie ma sfery życia, w którą by się nie przeniosła – w gospodarstwie, handlu, przemyśle, nauce, w szkole, wojować musimy nawet w kościele. Każde ustępstwo tu groźne, bo zostanie natychmiast wyzyskane.

Źródło: Ignacy Józef Kraszewski, *Program Polski z 1872 r. Myśli o zadaniu narodowym*, [w:] *W stronę Odry i Bałtyku. Wybór źródeł (1795-1950)*, t. 1, red. Wojciech Wrzesiński, Wrocław 1990.

Ćwiczenie 1

Dokonaj interpretacji powyższego tekstu.

- Autor negatywnie ocenia skutki zrywów narodowych, w tym szczególnie powstania styczniowego.
- Autor uważa, że Polacy mogą kultywować swój język, wiarę i obyczaje pod władzą niemiecką.
- Autor uważa, że powstańczy wysiłek zbrojny Polaków doprowadził do wzmocnienia narodu polskiego.
- Autor wskazuje, że prześladowania zaborcy niemieckiego uderzają we wszystkie dziedziny życia społecznego i gospodarczego.
- Autor wysuwa postulat podjęcia walki zbrojnej przeciw Niemcom.
- Za szczególnie groźną dla interesów narodowych Polaków autor uważa politykę Niemców, gdyż ma ona charakter systematyczny.
- Za szczególnie groźną dla interesów narodowych Polaków autor uważa politykę Rosjan.
- Zdaniem autora szukanie politycznej ugody z Niemcami jest niemożliwe.

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Kiedy to było?

Oś czasu – Groźby i obietnice. Polityka zaborców wobec ziem polskich

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Zmowa milczenia w sprawie polskiej

Do początku lat 60. XIX wieku sprawa polska była stałym punktem w polityce państw europejskich. Angażowała nie tylko państwa zaborcze, ale też opinię publiczną i rządy państw Europy Zachodniej. Powstania listopadowe i styczniowe spotykały się z żywą reakcją Europy, zmuszały jej rządy do reakcji dyplomatycznych. Rozgrzewały ich

wewnętrzna opozycję polityczną i opinię publiczną. Zmiana nastąpiła wraz z upadkiem: powstania styczniowego, II Cesarstwa we Francji i komuny paryskiej. Od tego czasu w oficjalnej polityce europejskiej zapadła cisza, która trwała... ponad 40 lat. Głównym powodem tej sytuacji było powstanie [trójprzymierza](#) Niemiec, Austro-Węgier i Włoch, a także zawiązanie sojuszu rosyjsko-francuskiego. Mocarstwa skupiły się na ekspansji kolonialnej, i nie próbowały już – jak robił to na przykład [Napoleon III](#) – używać sprawy polskiej jako narzędzia dywersji przeciw Rosji. Spokój ten nie wróżył Polakom niczego dobrego. Ponieważ byli jedynym w Europie narodem podzielonym między trzy zaborcze mocarstwa, zmianę ich sytuacji mogła przynieść tylko wojna powszechna.

Ćwiczenie 2

Źródło: Learnetic S.A., licencja: CC BY 4.0.

Podział ziem polskich w 1815 roku

Źródło: Krystian Chariza i zespół, *Podział ziem polskich w 1815 R.*, licencja: CC BY-SA 3.0.

Ćwiczenie 3

Zapisz na podstawie mapy, prezentującej podział ziem polskich w 1815 roku, gdzie znajdował się przedstawiony na pocztówce z epoki 'trójkąt trzech cesarzy', czyli punkt stykających się trzech państw zaborczych.

Źródło: Learnetic, licencja: CC BY 4.0.

Polecenie 1

Poszukaj w dostępnych Ci źródłach informacji, który z władców z dynastii Habsburgów, Hohenzollernów i Romanowów panował w państwach zaborczych w latach 70. XIX wieku. Zapisz w punktach.

Źródło: Learnetic, licencja: CC BY 4.0.

Polityka dzielenia

W XIX wieku każde z mocarstw zaborczych odmiennie rozwiązało kwestię 'zagospodarowania' **zaanektowanych** ziem polskich. Dla Rosji zajęcie ziem polskich – zdecydowanej większości dawnej Rzeczypospolitej – oznaczało wyraźne przesunięcie granic państwa na zachód, w głąb Europy Środkowej. Uderzało to w interesy polityczne Austrii i Prus, a ich polskie nabytki tylko w części to rekompensowały. Toteż władze rosyjskie musiały liczyć się z tym, że pozostali zaborcy mogą stosować inną niż Rosja politykę względem pozostałych części narodu polskiego. Co więcej, będą to robić celowo. Stawką była bowiem możliwość ingerowania w sprawy państwa rosyjskiego i osłabienia go.

Jednocześnie w najlepsze rozwijała się współpraca policyjna Austrii (później Austro-Węgier), Rosji i Prus (od 1871 roku Cesarstwa Niemieckiego), a rządy zaborcze pilnowały, aby kwestia polska nie komplikowała im polityki wewnętrznej i zagranicznej. Ta konieczność godzenia sprzecznych celów powodowała, że po powstaniu listopadowym i styczniowym solidarność zaborców przeważała nad **konfliktem interesów**. W toku powstania styczniowego Prusy, zobligowane

konwencją podpisaną z Rosją (konwencja Alvenslebena), pilnowały granic i śledziły działania Polaków. Cesarze do momentu zawiązania się trójprzymierza w 1882 roku inicjowali kolejne zjazdy, poświadczające współpracę w sprawie polskiej. Później stało się to niemożliwe z powodu powstania dwóch przeciwstawnych bloków militarnych, które podzieliły zaborców.

Szczęśliwie dla Polaków – wraz z nasilaniem się rywalizacji między mocarstwami zaborczymi – rosła celowość polityki ustępstw mających zjednać ich poparcie. Jednak spośród trzech państw zaborczych jedynie Austria, po zmianie ustroju na dualistyczny w 1867 roku, poszła drogą współpracy, oferując Polakom autonomię. Wychodząc naprzeciw ich narodowowyzwoleńczym aspiracjom, występowała (nieoficjalnie) przeciw Rosji i zjednoczonym Niemcom, które realizowały politykę forsownej rusyfikacji i germanizacji. To spowodowało, że w planach Polaków Galicja miała stać się **'polskim Piemontem'** – ośrodkiem zjednoczeniowym ziem polskich.

Trwa wczytywanie danych. .

Film dostępny pod adresem </preview/resource/R90XUD0BzCAWt>

Mit dobrego cesarza, opowiada profesor Włodzimierz Mędrzecki

Contentplus.pl sp. z o.o., Mit dobrego cesarza, opowiada profesor Włodzimierz Mędrzecki, reż. Wieńczysław Dębiński,

Nagranie video. Na początku pojawia się plansza z tytułem „Mit dobrego cesarza”.

Następnie pojawia się prof. dr hab. Włodzimierz Mędrzecki z Uniwersytetu Warszawskiego. Mężczyzna siedzi na kanapie w jasnym pokoju. W tle zasłona, lampa, fragment obrazu na ścianie. Film kończy się planszą z napisami: wystąpił prof. dr hab. Włodzimierz Mędrzecki, scenariusz i realizacja Contentplus.pl, na zlecenie Uniwersytetu Wrocławskiego, w ramach projektu "E-podręczniki do kształcenia ogólnego”.

Polecenie 2

Zapoznaj się z wykładem 'Mit dobrego cesarza' profesora Włodzimierza Mędrzeckiego i odpowiedz pisemnie lub ustnie na pytania.

- Jaki był stosunek chłopów do polskiej szlachty?
- W jakim celu władze zaborcze przeprowadzały reformy agrarne?
- Do czego doprowadziły przeprowadzane reformy? Scharakteryzuj mit 'dobrego cesarza'.

Źródło: Learnetic, licencja: CC BY 4.0.

Kapsuła czasu

Politycznie korzystne dla wszystkich zaborców było podsycanie **animozji** narodowościowych. W II połowie XIX wieku wykorzystywali oni narastające konflikty między Polakami i Litwinami, świadomie przyczyniając się – poprzez tolerowanie i wspieranie rozwijającego się na obszarze Prus Wschodnich (należących wówczas do Niemiec) litewskiego ruchu narodowego – do pobudzania świadomości narodowej Litwinów. Środkiem do tego było budzenie przez Niemców ich niechęci zarówno do Rosji, władającej obszarami dawnego Wielkiego Księstwa Litewskiego, jak i do tradycji unii polsko-litewskich. Działania te wymierzone były przede wszystkim w Polaków.

Nieco inaczej rozgrywała kartą narodowościową Austria, zresztą czyniła to na własnym terenie. Polityka Habsburgów doprowadziła do zaognienia konfliktu polsko-ukraińskiego w Galicji Wschodniej. Miało to uderzyć przede wszystkim w interesy Rosji, pozbawiając jej części obszarów. Pozwoliłoby to zmniejszyć wpływy rosyjskie w Europie Środkowo-Wschodniej. Rozbudzanie konfliktów narodowych miało daleko idące, tragiczne konsekwencje, sięgające XX wieku.

Polecenie 3

Poszukaj dowodów, w dostępnych Ci źródłach, na poparcie powyższej tezy, że rozbudzanie konfliktów narodowych miało daleko idące, tragiczne konsekwencje, sięgające XX wieku. Zapisz w punktach.

Źródło: Learnetic, licencja: CC BY 4.0.

Polecenie 4

Czy inne grupy etniczne, prócz Polaków i Litwinów, także były obiektem rozgrywek politycznych rządów zaborczych? Poszukaj informacji na ten temat i zapisz w punktach.

Źródło: Learnetic, licencja: CC BY 4.0.

Rusyfikacja

Krótkotrwały okres liberalizacji polityki i współpracy władz rosyjskich z elitami społecznymi Królestwa Polskiego w okresie po wojnie krymskiej (odwilż posewastopolska) został przerwany przez wybuch powstania styczniowego. Po jego upadku Rosja porzuciła dotychczasowe metody, całkowicie zmieniając swoją politykę wobec Polaków. Pierwszym sygnałem były **reforma uwłaszczeniowa**, rozpoczęta w trakcie powstania styczniowego, którą celowo przeprowadzono w niekorzystny dla szlachty sposób.

W odniesieniu do społeczeństwa polskiego decyzje o uwłaszczeniu chłopów, podjęte przez władze austriackie (1848) i rosyjskie (1864), miały dalekosiężne skutki. Związały

tę warstwę społeczną węzłem lojalności z cesarzami. Później niełatwo było Polakom go zerwać. Tym bardziej, że relacje wewnętrzne między Polakami przez następne pół wieku kształtowała m.in. pamięć krwawej rabacji galicyjskiej.

Polecenie 5

W jakich okolicznościach doszło do wprowadzenia reform uwłaszczeniowych w zaborze austriackim i rosyjskim. Sprawdź i zapisz, kiedy przeprowadzono uwłaszczenie w Wielkim Księstwie Poznańskim (zabór pruski).

Źródło: Learnetic, licencja: CC BY 4.0.

Wprowadzony w 1861 roku stan wojenny w Królestwie Polskim obowiązywał przez kolejnych 40 lat. Obecność armii rosyjskiej, konfiskaty majątków i zsyłki stały się trwałym elementem trudnej codzienności Polaków do końca XIX wieku. Aresztowań dokonywano bez wyroków sądowych, a jedynie wydając decyzje administracyjne (na masową skalę zsyłki objęły zwłaszcza szlachtę ziem zabranych). Zakazano wszelkiej działalności politycznej, a także organizacji stowarzyszeń, aby zahamować społeczną aktywność Polaków. Rosjanie obsadzali urzędy i posady nauczycielskie, jednak nie prowadzili planowej akcji osiedleńczej. Trwająca od schyłku lat 30. XIX wieku na ziemiach zabranych walka z **unitami** (czyli wiernymi obrządku greckokatolickiego) przeniosła się w latach 70. na obszar Królestwa, na Podlasie i ziemię chełmską. Unitów zmuszano do przechodzenia na prawosławie. Ograniczono także prawa ludności polskiej (i litewskiej) wyznania katolickiego. Zlikwidowano 3/4 klasztorów. Dopiero [Leon XIII](#) pod koniec stulecia zahamował rosyjską politykę represji.

Głównym celem polityki rusyfikacyjnej stało się jednak szkolnictwo. W miejsce Szkoły Głównej, powołanej za [Aleksandra Wielopolskiego](#), utworzono uniwersytet rosyjski. [Aleksandr Apuchtin](#), kurator warszawskiego okręgu naukowego, zaprowadził od 1880 roku obowiązkowy język rosyjski we wszystkich typach szkół (po polsku uczono jedynie religii).

Władze rosyjskie miały bardziej liberalny stosunek do sfery gospodarczej, jednak na ziemiach zabranych Polacy nie mogli nabywać ziemi. Chodziło o to, aby stworzyć Rosji optymalne warunki do ekonomicznej eksploatacji Królestwa. Skuteczność polityki rusyfikacyjnej osłabiał jednak brak konsekwencji w zaprowadzonym systemie represji.

Elastyczne podejście do prawa i skłonność do jego łamania ze strony urzędników rosyjskich uderzały w Polaków, utrudniając legalną działalność (na przykład pracę oświatową, na co odpowiedzieli oni, rozwijając na wielką skalę tajne nauczanie), ale stwarzały też możliwości omijania prawa dzięki wszechobecnej korupcji.

Polecenie 6

Przeczytaj teksty źródłowe: R. Dmowski 'Ze studiów nad szkołą rosyjską' oraz Bohdan Cywiński 'Edukacja niepokornych' i na ich podstawie wymień cechy systemu szkolnictwa w zaborze rosyjskim w 2. połowie XIX wieku.

Źródło: Learnetic, licencja: CC BY 4.0.

” R. Dmowski

Ze studiów nad szkołą rosyjską

„Władze szkolne, nie mając możliwości oddziaływania na młodzież za pomocą wpływu moralnego, jaki ma szkoła szanowana przez uczniów, starają się działać na nią za pomocą systemu kar. Kary te są bardzo surowe: 1) areszt dochodzący do 72 godzin, 2) dla młodszych uczniów kara cielesna (za zgodą rodziców), 3) zwykle wydalenie z gimnazjum, 4) wydalenie bez prawa wstąpienia do jakiegokolwiek zakładu naukowego. System kar jednak nie miałby wielkiego wpływu, gdyby przekroczenia przepisów łatwo unikały oka władzy. Szkoła więc stworzyła równoległe system dozoru, o jakim nikomu się nie śniło. Gdy uczeń siedzi w klasie, obserwuje go z katedry nauczyciel, badający nawet wyraz jego twarzy, a obok tego często inspektor lub dyrektor patrzy nań z korytarza przez szybę lub dziurkę od klucza. Wyszedłszy podczas pauzy na korytarz lub na podwórze, musi się nieustannie oglądać, czy nie podkrada się na palcach za jego plecami pomocnik gospodarza klasy lub też który z nauczycieli lub zwierzchników szkolnych. Nawet w miejscu ustępowym musi się mieć na baczności, bo tam zamyka się często jaki 'pedagog', żeby słuchać, czy młodzież nie mówi po polsku. [...] Oprócz własnych

nauczycieli [poza szkołą] jest śledzony przez pedagogów z innych szkół, przez policję, żandarmów, urzędników i wojskowych. Władza szkolna chętnie przyjmuje dobrowolną pomoc w śledzeniu ucznia od wszystkich Rosjan [...]. Jeżeli uczeń idąc ulicą, niesie jakieś książki w ręku, jest narażony na to, że jaka urzędowa osoba zaczepi go, i w razie trafienia na książki polskie, pociągnie do odpowiedzialności przed władzą szkolną. Wróciwszy do domu, nie jest wolny od prześladowania. [...] Czasami wpadnie jaki nauczyciel, wejdzie w palcie i kaloszach do pokoju, a przekonawszy się, że chłopiec jest zajęty lekcjami [...] weźmie do ręki jedną, drugą książkę leżącą na stole, przekona się, czy nie polska, i pójdzie sobie dalej.”

Źródło: Roman Dmowski, *Ze studiów nad szkołą rosyjską w Polsce w drugiej połowie XIX w.*, „Przegląd Wszechpolski” 1895, nr 17, [w:] *Polska w latach 1864-1918. Wybór tekstów źródłowych do nauczania historii*, oprac. A. Galos, Warszawa 1987, s. 17-18.

” B. Cywiński

Edukacja...

„Wydaje się, że ta szkoła trudna, obca i antypatyczna przynosiła z sobą ponurą naukę życia w kraju podbitym. Młodzież, która przechodzi przez takie zakłady wychowawcze, dorasta zazwyczaj wcześnie i 'na poważnie'. Szkoła [w zaborze rosyjskim] uczyła wielu prawideł życiowego zachowania: recytowania na żądanie teorii pozostających w całkowitej sprzeczności z osobistym przekonaniem, konformistycznej uległości wobec władzy, oględności w manifestowaniu własnych poglądów i uczuć, ostrożności wobec plagi donosicieli.[...]”

Źródło: Bohdan Cywiński, *Edukacja niepokornych*, [w:] *Pięćdziesięciolecie odzyskania niepodległości*, Wybór tekstów, Znak, nr 173-174, „Znak” Kraków 1968, nr 173-174, s. 1433.

Germanizacja

W zaborze pruskim praktyki takie były nie do pomyślenia. Nawyk praworządności skutkował tym, że Polacy mogli procesować się z władzami. Zarazem jednak w tym stosunkowo demokratycznym ustroju – dającym szansę na uczestnictwo w pruskim systemie politycznym – nie było miejsca na polskość. Zasadniczym celem polityki kanclerza Bismarcka było wzmocnienie dopiero co zjednoczonych Niemiec, a to wymagało zwalczania wszelkich **separatyzmów**. Ich źródłem według Bismarcka i **konserwatystów** był Kościół katolicki i mniejszości narodowe, w tym polska. Patrząc z niemieckiej perspektywy, w Poznańskim stanowiła ona większość mieszkańców – około 60% – i ciążyła ku Polakom zamieszkującym Królestwo Polskie. Znaczenie miała też, mimo braku elit, społeczność Polaków na Górnym Śląsku, gdzie m.in. [Karol Miarka](#) rozwijał działalność narodową.

Ćwiczenie 4

Przeczytaj tekst i powiedz, jakich argumentów używa Karol Miarka, broniąc prawa Polaków górnośląskich do używania języka polskiego.

niebieski

Jaśnie Oświecony Książę!

Przedstaw sobie, jak to obrażać musi nasze przywiązanie do Najjaśniejszego Króla i rządów jego, kiedy Niemcy porozumieć się mogą z landratem lub sędzią, a nas odsyłają do tłumaczy i pokątnych pisarzy, którzy sprawę najjaśniejszą często tak przekręcą i zbałamuca, że my przegrywamy, a lada oszust, umiejący po niemiecku, bierze górę nad nami. Setki i tysiące procesów przegrywa lud polski jedynie dlatego, że nieudolni tłumacze nas nie rozumieją i są jedyną przyczyną fałszywych wyroków. Ileż to razy nawet członkowie sądów przysięgłych musieli występować w obronie oskarżonych Polaków i poprawiać błędy, których się nieudolni tłumacze dopuszczają w tłumaczeniu. Sędziowie też w takim wypadku wcale nie są winni cała przeto nam wyrządzona krzywda pochodzi stąd, że w niższych i wyższych szkołach zaniedbują w zupełności nasz rodzimy język. [...] Ze smutkiem musimy wspomnieć o wychowaniu naszego duchowieństwa, które odebrawszy edukację tylko w języku niemieckim, głosi nam Słowo Boże często w najgorszej polszczyźnie. Ubolewamy nad takim nieuszanowaniem prawd bożych, których nie możemy zrozumieć. [...] racz poznać stąd, że broniąc języka bronimy naszej wiary oraz naszych przyrodzonych cnót, a tym więcej, kiedy widzimy smutne następstwa i demoralizację w ziemczonych okolicach.

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

W 1872 roku Bismarck zainicjował proces podporządkowania Kościoła katolickiego strukturom państwa niemieckiego. Konserwatyści, podobnie jak kanclerz, byli zainteresowani osłabieniem samej instytucji i utraceniem jego politycznych wpływów, natomiast liberałowie – laicyzacją państwa. Walka z Kościołem, która zyskała nazwę **Kulturkampf** (gdyż duchowni katolicy musieli zdawać przed urzędnikami egzamin ze znajomości kultury niemieckiej) toczyła się równocześnie w Prusach i w całych Niemczech. Duchowieństwo zostało odsunięte od wpływu na szkolnictwo, zlikwidowano szkolnictwo zakonne, wprowadzono śluby cywilne i rozwody.

Wymagano od władz kościelnych uzgadniania z rządem obsady stanowisk kościelnych. Tam, gdzie proboszczami byli Niemcy, usuwano język polski z liturgii. Ostatecznie pomysł, aby Kościół stał się oparciem dla pruskiej polityki, okazał się jednak niewykonalny. Ze względu na konieczność poprawy relacji ze Stolicą Apostolską pod koniec swoich rządów Bismarck wycofał się z części pomysłów. Kulturkampf, zamiast osłabić, wzmocnił związek między katolicyzmem i polskością. Jednak po jego zaprzestaniu nadal obowiązywała polityka antypolska. Stan taki utrzymał się do 1914 roku.

Po wprowadzeniu **ustawy o niemieckim języku państwowym** w Rzeszy w **1876 roku**: ruszyła depolonizacja sądownictwa, szkolnictwa (zwłaszcza średniego) i urzędów. Zwalniano Polaków za jakikolwiek przejaw 'polskiej agitacji'. Pod rygorem utraty pracy domagano się przysięgi na wierność dynastii i państwa, na co wielu Polaków nie mogło się zdobyć. Po polsku można było uczyć się jedynie w najmłodszych klasach i tylko religii oraz śpiewu kościelnego. Język polski usunięto z programów szkolnych. Polakom nie udzielano koncesji na prowadzenie szkół prywatnych, nie wyrażono zgody na utworzenie uniwersytetu.

Proces germanizacji objął także osadnictwo. Od **1885 roku** zaczęło się przymusowe wysiedlanie – określane przez Polaków jako '**rugi pruskie**' – polskich emigrantów zarobkowych bez obywatelstwa niemieckiego. Rok później (**w 1886 roku**) powołano **Komisję Kolonizacyjną** w celu wspierania niemieckiego osadnictwa na wschodzie Rzeszy, a więc na obszarze ziem polskich. Została zaopatrzona w 100 milionów marek na wykup ziemi od Polaków i prowadzenie akcji osadniczej. Jednak pomimo podjętych wysiłków pod koniec XIX wieku niemiecki stan posiadania w Wielkopolsce jeszcze zmalał. Niemcy ze wschodniej części Rzeszy uciekali na zachód (proces ten zyskał nazwę **Ostflucht**).

Przymusowe wysiedlenia z Prus, trwające do 1890 roku, objęły nieposiadającą obywatelstwa niemieckiego ludność polską i żydowską, pochodzącą z zaborów rosyjskiego i austriackiego. Łącznie zmuszono do opuszczenia Prus ponad 30 tysięcy osób. Byli to emigranci zarobkowi, głównie robotnicy rolni i rzemieślnicy. Działania te miały zapobiec trwającemu równocześnie odpływowi miejscowej ludności, zarówno niemieckiej, jak i polskiej, do zachodnich, bardziej rozwiniętych części Niemiec. Celem tej akcji miała też być, jak deklarowano oficjalnie, ochrona miejsc pracy zagrożonych

przez napływowych pracowników. W polskiej tradycji rugi pruskie stały się jednym z wymownych symboli antypolskiej polityki Ottona von Bismarcka.

Rugi pruskie

Źródło: Konstanty Górski, *Rugi pruskie*, 1915, licencja: CC BY 3.0.

Ćwiczenie 5

Na podstawie powyższej ilustracji scharakteryzuj rugi pruskie.

- Emigrantów zarobkowych wypędzano niezależnie od ich stanu zdrowia, zmuszając do pozostawienia w Prusach osób bliskich i posiadanego dobytku.
- Emigrantów zarobkowych wysiedlano wraz z całymi rodzinami, tj. łącznie ze starcami, dziećmi i kobietami, niezależnie od ich stanu zdrowia. Pędzono ich masowo w stronę wschodniej granicy pod eskortą żandarmów.

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Pod rządami Habsburgów

Franciszek Józef I, wprowadzając w II połowie XIX autonomię w krajach koronnych, stworzył narodowi polskiemu znacząco lepsze warunki rozwoju, niż miał on pod panowaniem rosyjskim. Jej ostateczny zakres w Galicji był zasługą polityków polskich i prowadzonej przez nich w latach 1860–1873 walki politycznej. Głównymi instytucjami autonomicznymi były: Sejm Krajowy i jego organ wykonawczy, tak zwany Wydział Krajowy. W gestii Polaków, dzięki instytucjom autonomicznym, znajdowały się sprawy opieki społecznej, rolnictwa, budownictwa, oświaty i kultury. Za sprawy szkolnictwa odpowiadała Krajowa Rada Szkolna. Zagwarantowane zostało prawo używania języka polskiego w administracji i szkolnictwie. W rządzie wiedeńskim utworzono odrębny urząd ministra do spraw Galicji. Istniał też urząd namiestnika, mianowanego przez cesarza i reprezentującego władzę cesarską. Polacy wybierali także swoich reprezentantów, zasiadających w wiedeńskiej Radzie Państwa. U steru władzy w Galicji stały polskie konserwatywne sfery szlacheckie. Uniwersytet w Krakowie i we Lwowie oraz Politechnika Lwowska i Akademia Sztuk Pięknych w II połowie XIX wieku przyciągały Polaków ze wszystkich zaborów. Specjalny status miała utworzona w 1871 roku placówka naukowo-badawcza – Akademia Umiejętności. Wszystkie te instytucje pozwoliły na aktywizację warstwy inteligenckiej, w sporej części wywodzącej się ze środowiska chłopskiego. Stworzyło to korzystne warunki dla rozwoju oświaty, nauki, literatury i sztuki. W Galicji Polacy bez przeszkód mogli organizować uroczystości narodowe, rocznice i jubileusze, nawet uroczystości o charakterze antyrosyjskim, schronienie znajdowali tu uciekinierzy z pozostałych zaborów, autonomia przyczyniła się do rozbudowy profesjonalnej polskiej kadry administracyjnej. Doświadczenia będące efektem aktywności Polaków i ich współpracy w ramach instytucji austriackich i polskich zaprocentowały po odzyskaniu niepodległości w 1918 roku.

Na ulicy w Bielsku-Białej

Źródło: Silar, *Na ulicy w Bielsku-Białej*, 2010, licencja: CC BY-SA 3.0.

Polecenie 7

Przyjrzyj się powyższej fotografii lub zapoznaj z jej opisem. Zapisz jakiego władcę przypomina przebranie mężczyzny widocznego na zdjęciu.

Źródło: Learnetic, licencja: CC BY 4.0.

Polecenie 8

Jak sądzisz, z jakich powodów potoczne wyobrażenia i pamięć o panowaniu Franciszka Józefa I jawią się w świadomości Polaków jako sympatyczne, dobre czasy? Uzasadnij odpowiedź, wykorzystując dostępne źródła.

Źródło: Learnetic, licencja: CC BY 4.0.

Zamiast podsumowania

Ćwiczenie 6

Które władze dopuszczały się wymienionych niżej działań zaborczych z II połowy XIX wieku (począwszy od 1848 roku) .

<i>Działania władz zaborczych</i>	<i>Rosja</i>	<i>Niemcy</i>
<i>Austria</i>		
Akcja osiedleńcza	☐	☐
□		
Depolonizacja szkolnictwa	☐	☐
□		
Kulturkampf	☐	☐
□		
Polonizacja szkolnictwa	☐	☐
□		
Reformy uwłaszczeniowe	☐	☐
□		
Walka z kościołem unickim	☐	☐
□		
Wprowadzenie autonomii	☐	☐
□		

□

Zsyłki i konfiskaty majątków	□	□
---------------------------------	---	---

□

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.